

lení dělníků zvyšovala, vzhledem ke kategorii podnikatelů, 1,158 krát, při nezměněných hodnotách ostatních proměnných. Prakticky totéž platí i pro kategorii ostatních zaměstnanců, u nichž však šance větších/velkých problémů s výdaji na bydlení rostla, v porovnání s kategorií podnikatelů, nepatrně pomaleji.

Shrnutí: S určitou dávkou opatrnosti lze konstatovat, že mezi dělníky a důchodci se v průběhu sledovaného období skutečně vyskytoval vyšší podíl osob, pro něž, podle jejich vlastních slov, představovaly výdaje na bydlení vážný problém v porovnání s respondenty ostatních hodnocených socioekonomických kategorií. Současně se ukázalo, že v letech 1995 – 2001 se významně zvýšila šance názoru, že respondent měl větší/velké problémy s výdaji na bydlení, mezi dělníky a ostatními zaměstnanci, zatímco v případě důchodců ke statisticky významné změně nedošlo. Lze tudíž říci, že vývoj cen v oblasti bydlení v letech 1995 – 2001 a jeho dopady na životní úroveň vlastní domácnosti negativně vnímaly zejména osoby s dělnickou profesí a ostatní osoby v zaměstnaneckém pracovním poměru.

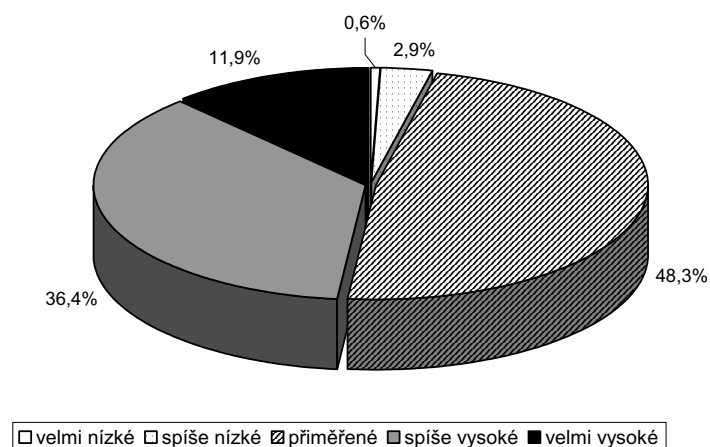
4.2 Postoje k výši celkových výdajů na bydlení

Předchozí analýzy využívající data IVVM byly zaměřeny především na zkoumání otázky, zda v průběhu druhé poloviny 90. let narůstaly mezi jednotlivými sociálními skupinami populace ČR rozdíly, pokud jde o subjektivní vnímání výše výdajů na bydlení a problémů s úhradou těchto výdajů. Charakter použitých datových souborů (opakovaná průřezová šetření) umožnil zhodnotit časovou dimenzi problému, avšak s ohledem na nedostatečné množství informací nebylo možno podrobněji se věnovat příčinám, které stojí v pozadí názorových rozdílů. S ohledem na velké množství údajů zjišťovaných o bydlení respondentů, samotných respondentech a jejich domácnostech v rámci výzkumu *Postoje k bydlení v ČR 2001* se v následující části textu pokusíme odhalit, jaké hlavní faktory ovlivňují postoje respondentů k výši výdajů na bydlení, resp. k relaci mezi výši výdajů na bydlení a příjmy domácností.

V průběhu roku 2001 realizoval tým Socioekonomie bydlení Sociologického ústavu AV ČR rozsáhlé šetření postojů české populace k problematice bydlení. Výzkum *Postoje k bydlení v ČR 2001* byl proveden na vzorku více než 3 500 respondentů starších 18 let. Výběr dotazovaných byl proveden metodou kvótního výběru, přičemž kvótní znaky zahrnovaly: věk, vzdělání, velikost místa bydliště a částečně právní důvod užívání domu/bytu respondenta. S ohledem na tyto charakteristiky je výběrový soubor reprezentativním vzorkem české populace. Sběr dat provedla ve všech velikostních pásmech obcí agentura STEM, výzkum finančně podpořily Grantová agentura Akademie věd České republiky (grant č. S7028004) a Ministerstvo pro místní rozvoj. Respondenti byli formou standardního rozhovoru dotazováni na spokojenost se svým současným bydlením a situací v oblasti bydlení v ČR obecně, názory na finanční dostupnost bydlení, postoje k černému trhu s byty, k bytové politice státu, srovnání současné situace v oblasti bydlení se stavem před rokem 1989 a na řadu dalších tématických okruhů. Mapovány byly rovněž dosavadní i zamýšlené budoucí „dráhy bydlení“ (stěhování) českých domácností.

Jedna z otázek výzkumu zjišťovala názory respondentů na výši pravidelných celkových výdajů na bydlení v poměru k příjmům jejich domácnosti. Pouhých 0,6 % dotázaných odpovědělo, že se jim pravidelné celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům jejich domácnosti jeví jako velmi nízké, 2,9 % uvedlo, že jsou spíše nízké. Bezmála polovina respondentů (48,3 %), kteří na otázku odpověděli, se domnívá, že pravidelné celkové výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům jejich domácnosti přiměřené, 36,4 % zastává názor, že jsou spíše vysoké a 11,9 % lidí uvedlo, že pravidelné celkové výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům jejich domácnosti velmi vysoké. Strukturu odpovědí zachycuje graf 7.

Graf 7: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako:
(velmi nízké, spíše nízké, průměrné, spíše vysoké, velmi vysoké).

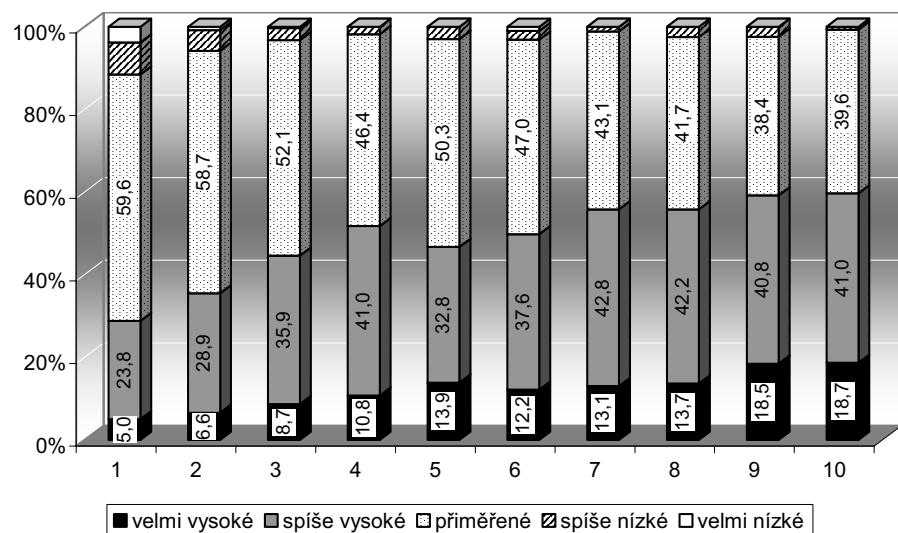
Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 3 299.

Hypoteticky je možno navrhnout 3 hlavní skupiny faktorů, které by mohly ovlivňovat názory respondentů na výši pravidelných výdajů na bydlení v relaci k příjmům domácnosti. V první skupině nechtě jsou faktory, které ovlivňují výši výdajů domácnosti na bydlení, ve druhé skupině faktory, které ovlivňují výši celkových příjmů domácnosti a ve třetí skupině faktory, které lze označit jako individuální charakteristiky respondenta a jeho domácnosti. Uvedené rozčlenění vychází z jednoduchého předpokladu, že respondent při hodnocení výše pravidelných výdajů na bydlení ve vztahu k příjmům své domácnosti zvažuje výši výdajů na bydlení, výši příjmů domácnosti a obě veličiny následně poměruje. Do jaké z možných kategorií odpovědí zařadí poměr výše výdajů na bydlení k příjmům domácnosti závisí však nejen na výši příjmů a výdajů, ale i na zmíněných individuálních charakteristikách, kterými mohou být např. věk, vzdělání, rodinný stav, pohlaví, politická orientace, převažující ekonomický názor (liberální, sociální) apod.

Závislost mezi výši výdajů respondentovy domácnosti na bydlení a odpovědí respon-

denta na otázku hodnotící výši výdajů ve vztahu k příjmům domácnosti je statisticky velmi významná a je patrná z grafu 8. Obecně lze říci, že s rostoucí výši výdajů na bydlení respondentovy domácnosti (v absolutním vyjádření) klesá podíl respondentů, kteří se ztotožňují s názorem, že pravidelné měsíční výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům jejich domácnosti velmi nízké, spíše nízké nebo průměrné a naopak roste podíl respondentů, kteří se domnívají, že jsou spíše nebo velmi vysoké. Nepřekvapí také skutečnost, že s rostoucím příjmem respondentovy domácnosti je méně pravděpodobné, že respondent bude hodnotit pravidelné celkové výdaje na bydlení ve vztahu k příjmům jako spíše nebo velmi vysoké. Nejvyšší podíl respondentů, kteří uvedli, že jim pravidelné celkové výdaje na bydlení připadají vzhledem k příjmům jejich domácnosti spíše nebo velmi vysoké, pochází z domácností s nejnižšími příjmy. Jestliže hodnotíme strukturu odpovědí respondentů podle výše celkových příjmů jejich domácnosti a výše jejich pravidelných výdajů na bydlení, pak je nutno podotknout, že se jedná o veličiny, které spolu vzájemně poměrně silně pozitivně korelují, tzn. platí, že domácnosti s vyššími výdaji za bydlení obvykle dosahují i v průměru vyšších příjmů. Je to dáno skutečností, že výše výdajů na bydlení závisí mimo jiné na velikosti domu/bytu a počtu členů domácnosti, přičemž domácnosti s větším počtem členů (zejména těch ekonomicky aktivních) dosahují v průměru i vyšších celkových příjmů (hodnota korelačního koeficientu mezi kategoriemi celkového čistého měsíčního příjmu domácnosti a počtem osob v domácnosti činí v datovém souboru 0,60).

Graf 8: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti podle decilů průměrných měsíčních výdajů na bydlení

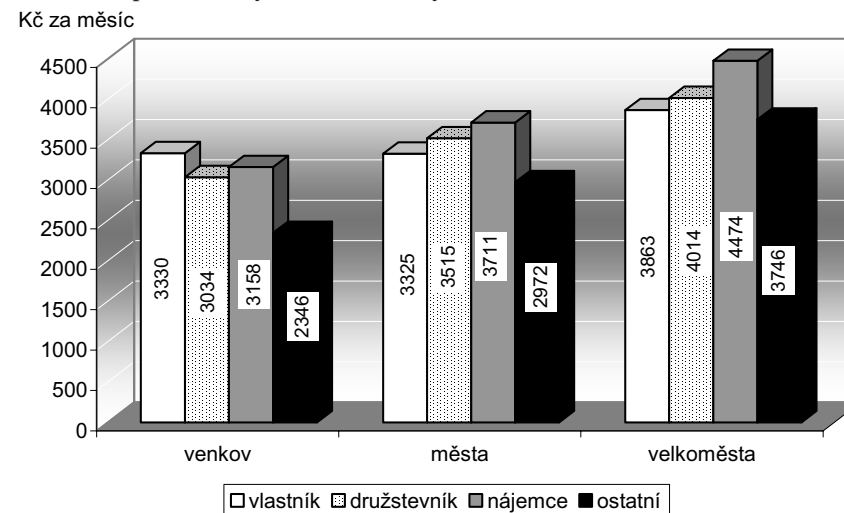
Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako:
(velmi nízké, spíše nízké, průměřené, spíše vysoké, velmi vysoké).

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 2 816.

Věnujme se nejprve kategorii výdajů domácností na bydlení a faktorům, které ovlivňují jejich výši. Existuje závislost mezi právním důvodem užívání domu/bytu a výší celkových výdajů, které domácnost vydá měsíčně v průměru za bydlení. Pokud uvažujeme tři základní kategorie právního důvodu užívání domu/bytu – vlastnictví (ať už rodinných domů nebo bytů v osobním vlastnictví), kolektivní vlastnictví (členové družstev nebo jiných právnických osob fungujících na podobném principu jako družstva), nájemní poměr a ostatní právní formy užívání (podnájemníci, osoby ubytované v penzionech, ubytovnách, osoby žijící v domech s pečovatelskou službou a osoby s jiným právním důvodem užívání), pak v průměru nejvyšších absolutních výdajů na bydlení dosahují nájemníci, následují družstevníci, osoby s ostatním právním důvodem užívání a vlastníci (viz graf 9). Statisticky významně se však liší pouze absolutní průměrné výdaje na bydlení nájemníků a vlastníků, které jsou u první jmenované skupiny výrazně vyšší. V průměru nejvyšší celkové měsíční výdaje domácností na

bydlení relativizované na m² celkové podlahové plochy domu/bytu platí osoby s ostatním právním důvodem užívání, následují nájemníci, družstevníci a s poměrně značným odstupem vlastníci. Rozdíly ve výši výdajů na bydlení přepočtených na m² celkové podlahové plochy bytu jsou statisticky významné mezi všemi formami právního důvodu užívání domu/bytu s výjimkou nájemníků a družstevníků. Obdobně je tomu v situaci, kdy celkové výdaje na bydlení vztáhneme k počtu m² podlahové plochy obytných místností. Navíc se ukazuje (viz graf 10), že porovnáme-li výši pravidelných celkových výdajů na bydlení přepočtených na m² podlahové plochy obytných místností pro jednotlivé velikostní kategorie obcí, v průměru nejvyšších výdajů dosahují všude osoby s jiným právním důvodem užívání domu/bytu následované nájemníky, družstevníky a vlastníky.

Graf 9: Průměrné měsíční celkové výdaje na bydlení v roce 2001 podle velikosti místa bydliště a právní formy užívání domu/bytu

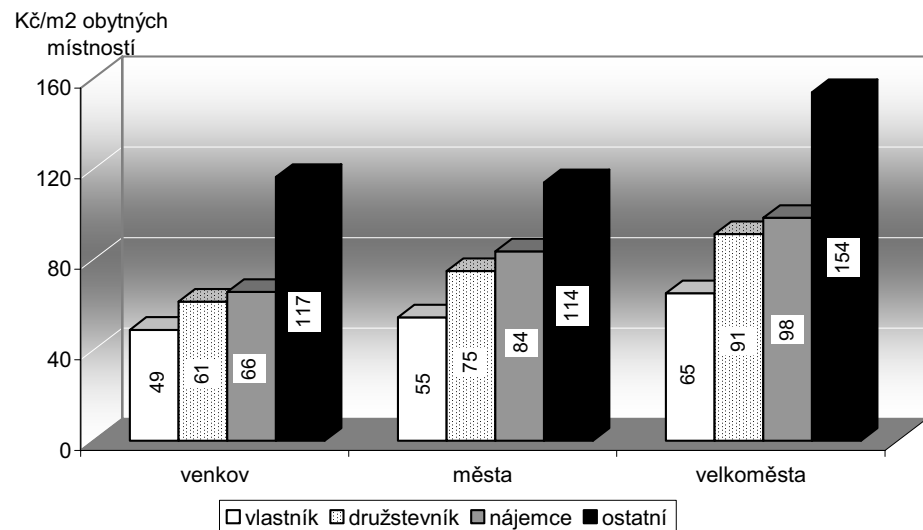

Otázky: Jak vysokou celkovou částku vydává měsíčně Vaše domácnost v průměru na bydlení? Jak vysokou celkovou částku vydala Vaše domácnost na bydlení za poslední rok? (Přepočteno na průměrné měsíční výdaje).

Poznámka: velikost místa bydliště – venkov (do 5 000 obyvatel), město, (5 000 - 100 000 obyvatel), velkoměsto (více než 100 000 obyvatel).

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 2 799.

Graf 10: Průměrné měsíční celkové výdaje na bydlení v roce 2001 přepočtené na m² podlahové plochy obytných místností podle velikosti místa bydliště a právní formy užívání domu/bytu

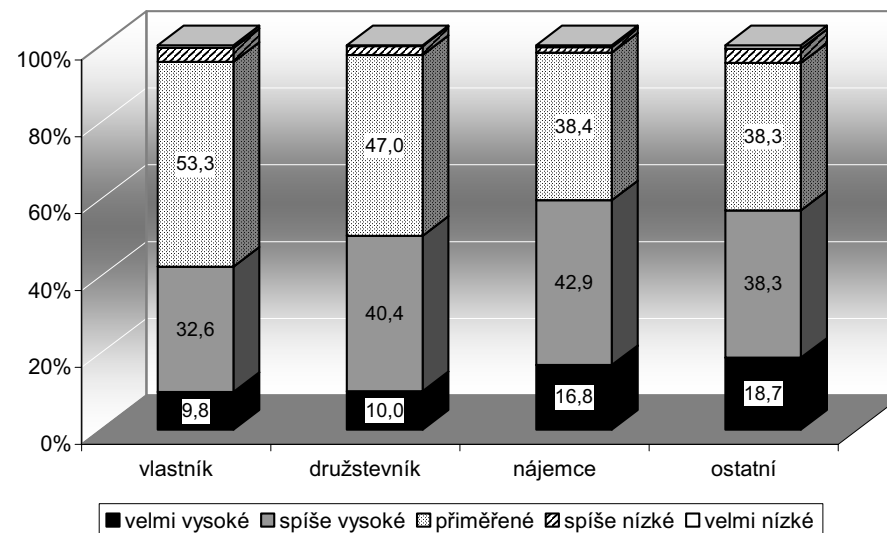

Otázky: Jak vysokou celkovou částku vydává měsíčně Vaše domácnost v průměru na bydlení. Jak vysokou celkovou částku vydala Vaše domácnost na bydlení za poslední rok? Jaká je celková podlahová plocha všech obytných místností (pokojů) ve Vašem bytě/domě?

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 2 588.

Jestliže nejvyšších výdajů na bydlení dosahují v průměru nájemníci a bylo prokázáno, že s rostoucími výdaji na bydlení se zvyšuje i podíl respondentů, kteří hodnotí celkové výdaje na bydlení v poměru k příjmům domácnosti jako spíše nebo velmi vysoké, pak by se dalo logicky předpokládat, že mezi nájemníky bude vyšší podíl osob s takovým názorem. Jak je patrné z grafu 11, skutečně nejvyšší podíl osob, které odpověděly, že se jim celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům jejich domácnosti jeví jako spíše nebo velmi vysoké, najdeme mezi nájemníky (59,7 %). Obdobného názoru je 57 % osob s ostatním právním důvodem užívání domu/bytu, 50,4 % družstevníků a pouze 42,4 % vlastníků.

Graf 11: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti s ohledem na právní formu užívání domu/bytu

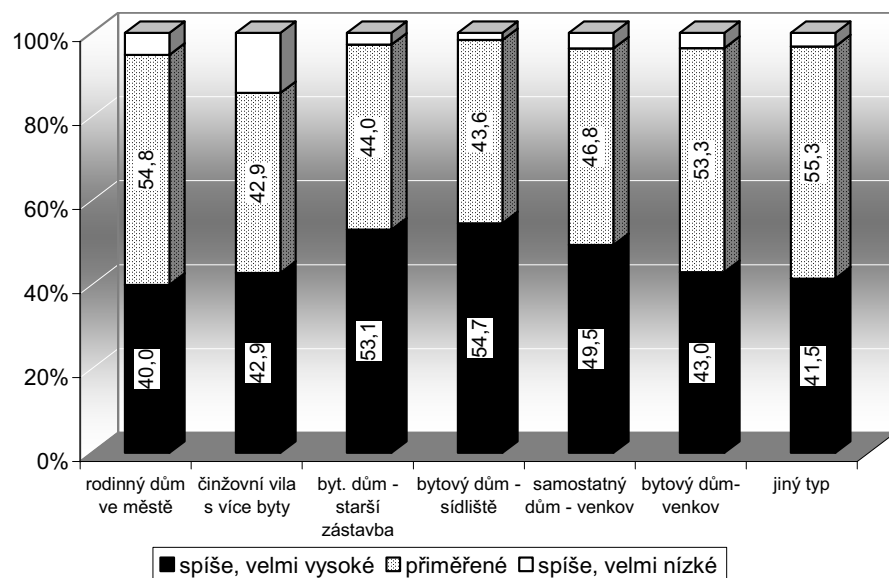

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako: (velmi nízké, spíše nízké, přiměřené, spíše vysoké, velmi vysoké).

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 3 298.

S právním typem užívání domu/bytu úzce souvisí typ zástavby, ve které se nachází obydlí, v němž respondentova rodina žije. Z grafu 12 je zřejmé, že respondenti, kteří považují pravidelné celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům své domácnosti za spíše nebo velmi vysoké, bydlí ve větší míře v bytových domech na sídlištích a bytových domech ve starší blokové zástavbě v porovnání s ostatními typy zástavby. V těchto typech domů jsou obvykle lokalizovány nájemní byty, potvrzují se tedy výše uvedené závěry o vztahu mezi právní formou užívání domu/bytu a názorem na přiměřenost výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti. Zda má na strukturu odpovědí na hodnocenou otázku významný vliv samotný typ zástavby lze zjistit tak, že budeme zkoumat, zda existují rozdíly mezi respondenty s určitým právním důvodem užívání domu/bytu žijícími v různých typech zástavby.

Graf 12: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti s ohledem na typ zástavby, v němž je situováno obydlí respondentovy domácnosti

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako: (velmi nízké, spíše nízké, přiměřené, spíše vysoké, velmi vysoké).

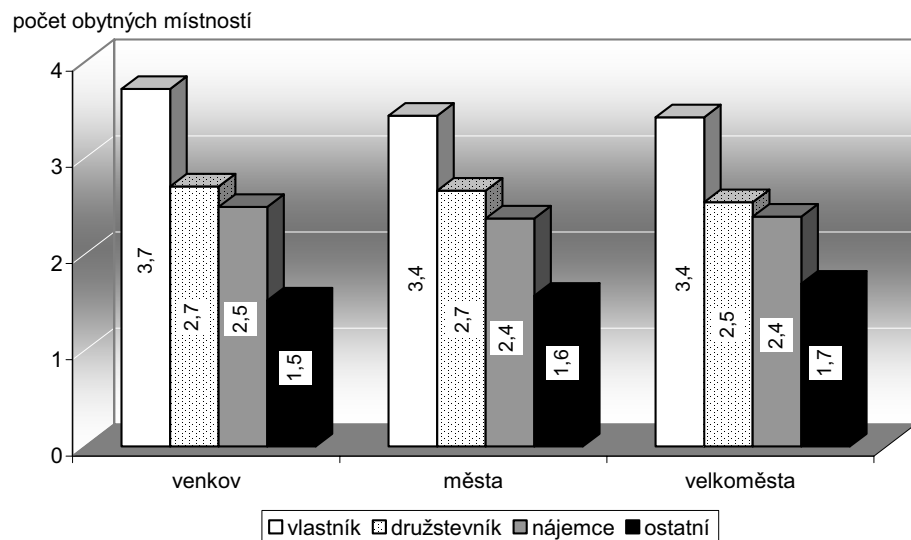
Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 3 279.

Vyloučíme-li vliv právního důvodu užívání domu/bytu, pak lze říci, že statisticky významná závislost mezi typem zástavby a názorem na výši pravidelných celkových výdajů na bydlení vztahených k příjmům respondentovy domácnosti se potvrzuje pouze v kategoriích vlastníků a nájemníků. Mezi vlastníky se vyskytuje nápadně vyšší podíl respondentů hodnotících celkové výdaje na bydlení v poměru k příjmům své domácnosti jako spíše nebo velmi vysoké mezi obyvateli samostatných domů na venkově, výrazně méně, v porovnání s respondenty z jiných typů zástavby, je jich naopak mezi majiteli rodinných domů ve městech. Respondenti, kteří uvedli, že jim pravidelné celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům jejich domácnosti připadají jako velmi nebo spíše nízké, jsou více zastoupeni mezi vlastníky, kteří obývají činžovní

vily s více byty. Mezi nájemníky hodnotili častěji své pravidelné výdaje na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti jako spíše nebo velmi vysoké ti respondenti, kteří žijí v bytových domech na sídlištích v porovnání s nájemníky z ostatních typů zástavby.

Pravidelné celkové výdaje na bydlení respondentovy domácnosti se liší rovněž v závislosti na velikosti obce, v níž se nachází jeho bydliště. Seřadíme-li respondenty vzestupně podle výše celkových výdajů na bydlení jejich domácností a následně je rozdělíme do deseti stejně početných skupin (decilů) tak, že v první skupině (prvním decilu) jsou respondenti z domácností s nejnižšími výdaji a v poslední skupině (desátém decilu) respondenti z domácností s nejvyššími výdaji na bydlení, pak z porovnání decilových skupin s kategoriemi velikosti obce vyplývá, že čím vyšší je počet obyvatel obce, tím více jsou zastoupeny vyšší decilové skupiny. Jinými slovy, respondenti s vyššími výdaji na bydlení (ať už uvažujeme výdaje v absolutní výši nebo relativní v přepočtu na m² celkové plochy domu/bytu) jsou podle dat výzkumu *Postoje k bydlení v ČR 2001* více zastoupeni v obcích s větším počtem obyvatel. Porovnáme-li, jak respondenti jednotlivých velikostních kategorií obcí hodnotí pravidelné celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům své domácnosti, jsou rozdíly mezi obcemi s různým počtem obyvatel na hraně statistické významnosti. Uvažujeme-li však méně podrobné členění podle velikosti respondentova bydliště (venkov – obce do 5 000 obyvatel, města – od 5 000 do 100 000 obyvatel a velkoměsta nad 100 000 obyvatel), pak se již statisticky významné rozdíly projevují. Jak ukazují grafy 13 a 14, takto definované velikostní kategorie obcí se statisticky významně neliší z hlediska průměrného počtu obytných místností a průměrné obytné plochy domů/bytů respondentů s různým právním důvodem užívání domu/bytu. Jinými slovy, důvodem zjištěných názorových rozdílů mezi respondenty různých velikostních kategorií obcí není odlišná struktura bytového fondu z hlediska počtu obytných místností či průměrné obytné plochy.

Graf 13: Průměrný počet obytných místností (pokojů) podle velikosti místa bydliště a právní formy užívání domu/bytu

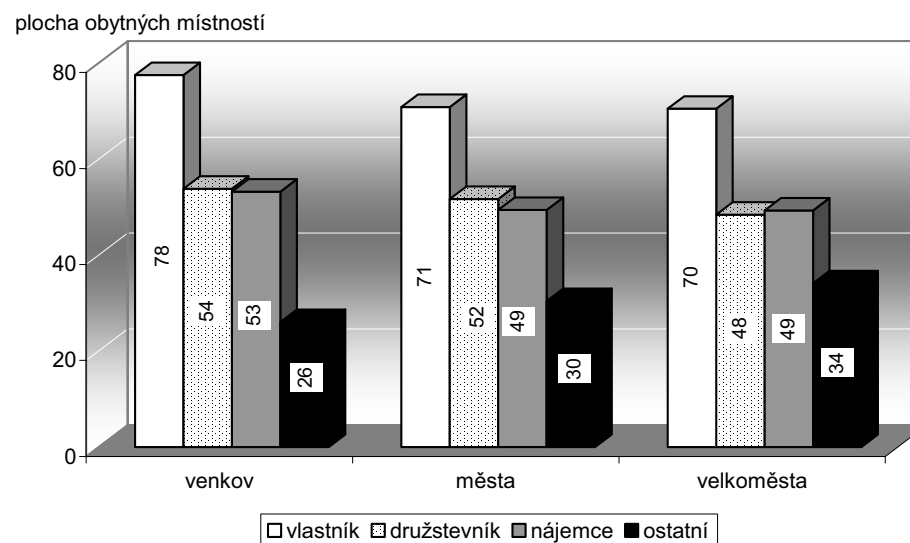

Otázka: Kolik obytných místností (pokojů) má Váš byt/dům (mimo kuchyň, koupelnu, záchod, předstíň, sklep, spíž a ostatní příslušenství)?

Velikost místa bydliště – venkov (do 5 000 obyvatel), město (5 000 - 100 000 obyvatel), velkoměsto (více než 100 000 obyvatel).

Zdroj: Postoje k bydlení v ČR 2001. N = 3 338.

Graf 14: Celková podlahová plocha obytných místností podle velikosti místa bydliště a právní formy užívání domu/bytu

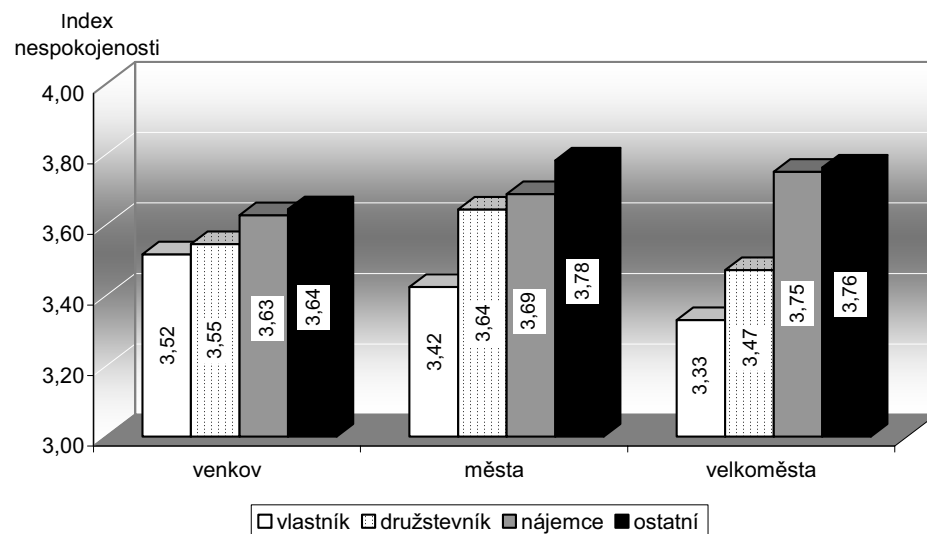
Otázka: Jaká je celková podlahová plocha všech obytných místností (pokojů) ve Vašem bytě/domě?

Velikost místa bydliště – venkov (do 5 000 obyvatel), město (5 000 – 100 000 obyvatel), velkoměsto (více než 100 000 obyvatel).

Zdroj: Postoje k bydlení v ČR 2001. N = 3 147.

Zatímco mezi respondenty žijícími v obcích s méně než 5 000 obyvateli se průměrné známky („index nespokojenosti“ – viz graf 15), kterými ohodnotili celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti, neliší podle právního vztahu k domu/bytu, ve městech a velkoměstech jsou již patrné statisticky významné rozdíly mezi respondenty s odlišným typem právního vztahu k domu/bytu. Významně nižší hodnoty indexu nespokojenosti vykazují zejména vlastníci v porovnání s nájemníky a osobami s ostatním právním důvodem užívání domu/bytu.

Graf 15: Subjektivní vnímání výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti – podle velikosti místa bydliště a právní formy užívání domu/bytu (Index nespokojenosti - čím vyšší číslo, tím silnější pocit, že výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům vysoké)

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako:
(velmi nízké, spíše nízké, přiměřené, spíše vysoké, velmi vysoké)

Poznámka: velikost místa bydliště – venkov (do 5 000 obyvatel), město (5 000 - 100 000 obyvatel), velkoměsto (více než 100 000 obyvatel).

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 2 588.

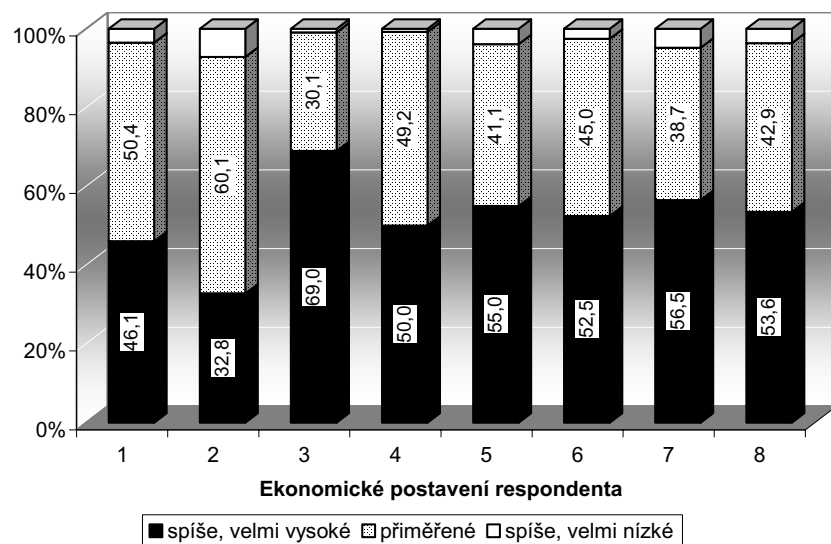
Shrnutí: Při hledání odpovědi na otázku, jaké faktory ovlivňují názory respondentů na výši pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům jejich domácnosti, se prokázala nepřilíh překvapivá skutečnost, že lidé s vyššími výdaji na bydlení častěji uváděli, že se jim vzhledem k příjmům jejich domácnosti jeví jako spíše nebo velmi vysoké. Ukázalo se, že nejvyšších absolutních výdajů na bydlení dosahují v průměru nájemníci následovaní družstevníky, nejvyšších relativních výdajů na bydlení (přepočtených na m²) pak jednoznačně osoby s ostatním právním důvodem užívání domu/bytu (podnájemníci, osoby ubytované v penzionech, ubytovnách apod.) následované nájemníky, a to bez ohledu na velikost bydliště. Ačko-

liv právní důvod užívání domu/bytu úzce souvisí s typem zástavby, bylo zjištěno, že za vysoké považují výdaje na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti zejména obyvatelé samostatných rodinných domů na venkově mezi vlastníky a obyvatelé bytových domů na sídlištích mezi nájemníky. Podařilo se rovněž prokázat, že lidé ve větších obcích hodnotí častěji výdaje na bydlení v poměru k příjmům své domácnosti jako vysoké a že tento jev není důsledkem odlišné struktury bytového fondu ve městech a na vesnicích.

Již bylo zmíněno, že existuje velmi těsný pozitivní vztah mezi výší celkových příjmů respondentovy domácnosti a počtem členů této domácnosti. Jestliže s rostoucími příjmy domácnosti klesá pravděpodobnost, že respondent celkové výdaje na bydlení ohodnotí jako spíše nebo velmi vysoké, pak by se obdobná závislost měla projevit i s rostoucím počtem ekonomicky aktivních členů. Vzhledem ke skutečnosti, že v rámci výzkumu *Postoje k bydlení v ČR 2001* nebyli respondenti přímo tázáni na celkový počet ekonomicky aktivních členů v domácnosti, byl jejich počet určen následujícím algoritmem. Celkový počet členů domácnosti byl snížen o počet nezletilých dětí, počet členů domácnosti starších 55 let o nichž lze předpokládat, že jsou v důchodu (samozřejmě s rizikem zahrnutí pracujících důchodců nebo osob, které doposud do důchodu neodešly), a o osobu respondenta v případech, kdy respondent sám sebe označil za nezaměstnaného, invalidního nebo jiného důchodce (nikoliv starobního), za osobu v domácnosti nebo na mateřské dovolené, studenta či učně nebo pomáhajícího člena domácnosti. Skutečně se potvrzuje, že čím vyšší je počet ekonomicky aktivních členů respondentovy domácnosti, tím menší je pravděpodobnost, že respondent bude hodnotit pravidelné celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti jako spíše nebo velmi vysoké. Výjimku tvoří respondenti z domácností se třemi ekonomicky aktivními osobami, mezi nimiž označil celkové výdaje na bydlení za spíše nebo velmi vysoké větší podíl osob, než mezi respondenty z domácností s jednou nebo dvěma ekonomicky aktivními osobami. Příčin této skutečnosti může být řada – nedostatečně přesným odhadem počtu ekonomicky aktivních členů domácností počínaje, přes specifickou strukturu právní formy užívání domů/bytů u této skupiny respondentů, výrazně vyšší průměrné výdaje na bydlení, atd. Žádné z obou posledně jmenovaných vysvětlení se však po ověření na datech neukázalo jako dostatečně průkazné.

Příjmovou úroveň domácnosti a tudíž zprostředkovaně i hodnocení výše celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům neovlivňuje pouze počet ekonomicky aktivních osob, ale i druh ekonomické aktivity členů domácnosti. V datovém souboru z výzkumu *Postoje k bydlení v ČR 2001* je uvedeno ekonomické postavení pouze dotazované osoby, nikoliv dalších členů domácnosti. Z provedených analýz vyplynulo, že existuje poměrně významná závislost mezi ekonomickým postavením respondenta a jeho odpovědí na otázku, jak hodnotí pravidelné celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům své domácnosti. Situaci zachycuje graf 16.

Graf 16: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti s ohledem na ekonomické postavení respondenta

Vysvětlivky: 1 – zaměstnanec na částečný nebo plný úvazek; 2 – soukromník, podnikatel, svobodné povolání; 3 – nezaměstnaný; 4 – student, učeň; 5 – důchodce invalidní, důchodce ostatní; 6 – důchodce starobní; 7 – trvale v domácnosti, na mateřské dovolené; 8 – pomáhající člen rodiny, ostatní.

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako: (velmi nízké, spíše nízké, přiměřené, spíše vysoké, velmi vysoké).

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 3 293.

Patrné je zejména výsadní postavení respondentů z kategorie soukromníků, podnikatelů nebo svobodných povolání na jedné straně a nezaměstnaných respondentů na straně druhé. Zatímco v rámci první jmenované skupiny je podíl těch, kterým se celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům jejich domácnosti jeví jako spíše nebo velmi vysoké nejmenší, mezi nezaměstnanými respondenty je jejich podíl naopak jednoznačně nejvyšší. Vysoký podíl respondentů hodnotících celkové výdaje na bydlení v poměru k příjmům jako spíše nebo velmi vysoké najdeme rovněž mezi skupinou důchodců (jak starobních, tak invalidních a ostatních). Jestliže do modelu vysvětlujícího variabilitu odpovědí na otázku hodnotící výši celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti zahrneme kromě ekonomické aktivity respondenta i výši příjmů domácnosti, pak je vliv ekonomické aktivity na hraně statistické významnosti. V situaci, kdy do modelu přidáme ještě typ právní formy užívání domu/bytu, druh ekonomické aktivity respondenta již nemá statisticky významný vliv na skutečnost, jak respondenti hodnotí výši celkových pravidelných výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti.

Struktura odpovědí respondentů na otázku o výši celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům jejich domácnosti se zdá být do jisté míry i regionálně diferencovaná. Vezmeme-li v úvahu alespoň hrubé členění podle současných krajů (vyšších územně správních celků), pak se z hlediska rozložení odpovědí respondentů zdá být zajímavý zejména kraj Karlovarský a Ostravský na jedné straně a kraj Královéhradecký a Jihlavský na straně druhé. Respondenti z Karlovarského a Ostravského kraje uváděli výrazně častěji, v porovnání s obyvateli ostatních krajů, že pravidelné celkové výdaje na bydlení se jim vzhledem k příjmům jejich domácnosti jeví jako spíše nebo velmi vysoké a naopak méně byli v těchto krajích zastoupeni respondenti zastávající názor o přiměřenosti celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti. V případě druhých dvou zmiňovaných krajů (Královéhradeckého a Jihlavského) byli naopak podstatně častěji zastoupeni respondenti hodnotící celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti jako přiměřené a méně často respondenti, podle jejichž názoru jsou celkové výdaje na bydlení v poměru k příjmům jejich domácnosti spíše nebo velmi vysoké. Vysvětlení, proč právě v těchto regionech respondenti odpovídali na hodnocenou otázku jinak než v ostatních krajích, lze hledat v odlišné struktuře bytového fondu, resp. právního důvodu užívání domu/bytu a odlišné příjmové úrovni domácností jednotlivých krajů. Velmi uspokojivě toto vysvětlení vyznívá zejména pro

kraje Ostravský a Jihlavský. V Ostravském kraji je výrazně podprezentována kategorie vlastníků (tj. osob, které jsou vlastníky domu/bytu, v němž žijí, nebo členy domácnosti takových osob) a naopak jsou zde čteněji zastoupeni respondenti v nájemním poměru a družstevníci (kolektivní vlastníci), tedy osoby, které vykazují v průměru nejvyšší výdaje na bydlení. V porovnání s ostatními kraji se současně v Ostravském regionu ve větší míře vyskytují domácnosti s nejnižšími příjmy a méně často domácnosti s příjmy spadajícími do nejvyšších příjmových kategorií. Kraj Karlovarský se však ani v jedné z těchto charakteristik (zastoupení respondentů podle různých právních forem užívání domu/bytu a výše celkových příjmů domácností) významně neliší od ostatních krajů. V Jihlavském kraji se naopak nápadně častěji vyskytují vlastníci domů/bytů a výrazně méně jsou zastoupeni, v porovnání s ostatními kraji, družstevníci, nájemníci a osoby s jiným právním důvodem užívání domu/bytu. Naopak, podíl nízkopříjmových domácností je v tomto kraji spíše nižší. Kraj Královéhradecký mezi ostatními kraji nijak nevybočuje z průměru, pokud jde o zastoupení různých právních forem užívání domu/bytu, pouze příjmová hladina domácností je zde nepatrně vyšší.

Při zkoumání individuálních charakteristik, které mohou ovlivňovat rozhodování respondentů při zařazování hodnoty pomyslného podílu výdajů na bydlení k celkovým příjmům domácnosti do jedné z možných kategorií odpovědí na hodnocenou otázku, se významným faktorem ukázalo být převažující ekonomické dogma, které respondent zastává. Ve výzkumu nebyla zahrnuta přímá otázka, kam by respondent sám sebe zařadil z hlediska zastávané ekonomické doktríny na škále mezi liberalismem a paternalismem, avšak pro účely aproximace rozdělení respondentů na zastánce liberalismu a paternalismu bylo možno využít řady jiných otázek. Konkrétně byly použity dvě baterie otázek, z nichž první zkoumala názory respondentů na státní regulaci cen na trhu s byty³ a druhá názory na některé obecné povinnosti státu⁴. Všechny otázky byly kódovány „stejným směrem“, nízké hodnoty (1 a 2) ve všech případech znamenaly spíše paternalistický názor respondenta (aktivní úloha státu nejen na trhu s bydlením), vysoké hodnoty (3 a 4) naopak indikovaly spíše liberální postoj. Na základě odpovědí respondentů na těchto 15 otázek byl vypočten tzv. index ekonomického přesvědčení respondenta⁵. Čím nižší byla hodnota indexu pro určitého respondenta, tím více se z hlediska svého ekonomického přesvědčení blížil k paternalismu, čím vyšší hodnota indexu, tím liberálnější názor zastával. Mezi takto odhadnutým ekonomickým přesvědčením respondenta a názorem na výši pravidelných celkových výdajů

na bydlení vzhledem k příjmům respondentovy domácnosti se projevila významná závislost, kterou potvrzují údaje v tabulce 3.

³ Respondenti byli tázáni, zda by měl stát regulovat ceny stavebních materiálů, ceny pozemků, ceny domů a bytů při jejich prodeji, výši nájemného, výši poplatků za energie spojené s bydlením (elektrina, plyn, teplo), výši poplatků za vodné a stočné. Přípustné odpovědi byly: rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne, odmítl(-a), nevím/nemohu posoudit.

⁴ Zda by obecně mělo patřit k povinnostem státu: zajistit práci pro každého, kdo o práci má zájem; regulovat ceny; zabezpečovat základní zdravotní péči pro nemocné; zabezpečovat slušný životní standard pro staré lidi; zajišťovat přiměřenou pomoc potřebnou k jeho růstu; zabezpečovat slušný životní standard nezaměstnaným; snížit rozdíly v příjmech mezi bohatými a chudými; poskytnout finanční pomoc vysokoškolským studentům z rodin s nízkými příjmy; zabezpečit slušné bydlení pro ty, kdo si je nemohou dovolit. Škála možných odpovědí byla totožná jako u výše uvedené baterie otázek.

⁵ Hodnota indexu byla pro každého respondenta vypočtena jako prostý aritmetický průměr kódů jeho odpovědí na obě výše uvedené baterie otázek.

Tabulka 3: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti s ohledem na ekonomické přesvědčení respondenta, výši celkového čistého příjmu domácnosti a uživatelské postavení (právní důvod užívání domu/bytu)

Test of Between-Subject Effects

Proměnná	Type III Sum of Squares	df	Mean square	F	Hladina významnosti (Sig.)
Corrected model	122,032	5	24,406	45,936	0,000
Intercept	2279,016	1	2279,016	4289,370	0,000
Ekonomické přesvědčení respondenta (LIB_SOC)	43,075	1	43,075	81,071	0,000
Průměrný celkový čistý měsíční příjem domácnosti (PRIJD_NO)	30,768	1	30,768	57,909	0,000
Uživatelské postavení (právní důvod užívání domu/bytu UZIV1)	12,749	3	4,250	7,998	0,000
Error	1220,436	2297	0,531		
Total	30468,000	2303			
Corrected Total	1342,468	2302			

Závislá proměnná: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako (1 - velmi nízké, 2 – spíše nízké, 3 – přiměřené, 4 – spíše vysoké, 5 – velmi vysoké).

$R^2 = 0,091$ (Adjusted $R^2 = 0,089$)

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako: (1 - velmi nízké, 2 - spíše nízké, 3 - přiměřené, 4 - spíše vysoké, 5 - velmi vysoké).

Poznámka: LIB_SOC – spojitá proměnná charakterizující ekonomické přesvědčení respondenta;

PRIJD_NO – průměrný celkový čistý měsíční příjem domácnosti (středy intervalů kategorií, do kterých respondenti zařazovali svou domácnost podle výše celkového čistého měsíčního příjmu).

UZIV1 – kategorie uživatelského postavení (vlastníci, družstevníci, nájemníci, ostatní).

Hodnoty uvedené ve sloupci označeném (Sig.) udávají hladinu významnosti, na které jednotlivé vysvětlující proměnné přispívají k vysvětlení variability závislé proměnné. Jestliže (Sig) je menší než 0,05, pak proměnná na hladině významnosti 95 % přispívá k vysvětlení variability závislé proměnné.

K výpočtu byla použita procedura UNIVARIATE statistického balíku SPSS.

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001.*

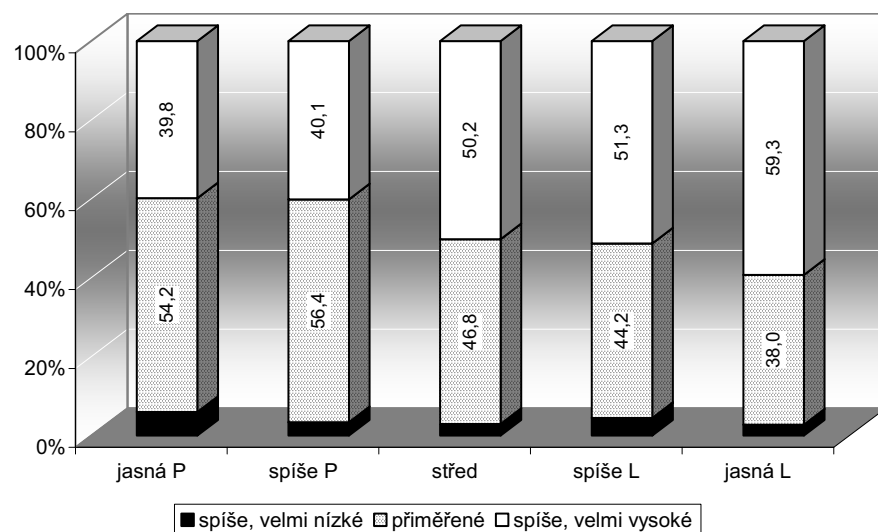
Z tabulky je zřejmé, že zařazení respondenta na škále liberalismus – paternalismus hraje významnou roli při vysvětlení variability odpovědí na otázku hodnotící výši pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmu domácnosti. Současně je nutno podotknout, že existuje silná vazba mezi ekonomickým přesvědčením respondenta a právním důvodem užívání domu/bytu. Průměrná hodnota indexu ekonomického přesvědčení je mezi vlastníky významně vyšší než mezi nájemníky a osobami s jiným právním důvodem užívání domu/bytu. Vlastníci jsou tedy v průměru orientovaní liberálněji v porovnání s nájemníky a osobami s jiným právním důvodem užívání domu/bytu. Průměrná hodnota indexu ekonomického přesvědčení družstevníků se významně neliší od respondentů ostatních kategorií právního důvodu užívání domu/bytu. Jak rovněž dokládá tabulka 3, závislost mezi hodnocením výše výdajů na

bydlení v poměru k příjmům domácnosti a zařazením respondentů na škále liberalismus – paternalismus přetrvává i v případě, kdy do modelu zahrneme proměnnou charakterizující právní druh užívání domu/bytu. Jinými slovy, ekonomické přesvědčení respondenta má vliv na to, jak hodnotí výši pravidelných celkových výdajů na bydlení, ať už se jedná o vlastníka, družstevníka, nájemníka nebo osobu s jiným právním důvodem užívání domu/bytu. Zařazení respondentů mezi liberály, resp. paternalisty souvisí i s příjmovou úrovní respondentovy domácnosti. Kladná a statisticky významná hodnota korelačního koeficientu mezi indexem ekonomického přesvědčení a kategoriemi celkového čistého měsíčního příjmu domácnosti značí, že mezi oběma proměnnými existuje pozitivní závislost. Údaje v tabulce 3 potvrzují, že i výše celkového čistého příjmu domácnosti ovlivňuje variabilitu odpovědí respondentů na otázku, jak

vnímají výši celkových výdajů na bydlení, a to i bez ohledu na jejich uživatelské postavení a ekonomické přesvědčení.

Souvislost mezi politickou orientací respondenta a hodnocením výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti je zřejmá a vyplývá z výše uvedeného. Respondenti hodnotící své výdaje na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti jako spíše nebo velmi vysoké se řadí spíše nalevo od pomyslného středu na škále pravice – levice, mezi respondenty, kteří se hlásí spíše k pravici, se mnohem častěji vyskytují osoby, které považují výdaje na bydlení za přiměřené nebo nízké vzhledem k příjmům své domácnosti. Situaci zachycuje graf 17.

Graf 17: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti s ohledem na politickou orientaci respondenta

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako: (velmi nízké, spíše nízké, přiměřené, spíše vysoké, velmi vysoké).

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*. N = 2 941.

Politická orientace respondenta je do značné míry podmíněna příjmovou situací jeho domácnosti. Jednoznačně se prokazuje, že respondenti z domácností s nejvyššími příjmy sami sebe mnohem častěji zařazují mezi příznivce politické pravice, respondenti z příjmově středně silných domácností se častěji řadí do politického středu a respondenti z příjmově nejslabších domácností sympatizují v daleko větší míře s levicově orientovanými stranami. Mnohem vyšší podíl pravicově orientovaných respondentů současně najdeme mezi vlastníky, politický střed je ve výrazně vyšší míře zastoupen respondenty, kteří jsou v nájemním vztahu k majiteli bytu, který užívají. Vliv politické orientace na hodnocení přiměřenosti pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti se ukazuje nevýznamný v situaci, kdy zohledníme současně vliv příjmové úrovně a uživatelského postavení (právní formy užívání domu/bytu).

Shrnutí: Hodnocení výše celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti pochopitelně ovlivňuje i příjmová situace domácnosti související s počtem ekonomicky aktivních osob a typem ekonomické aktivity členů domácnosti. Zatímco vliv počtu ekonomicky aktivních členů nebylo možno zcela jednoznačně prokázat, nápadně vysoký počet osob hodnotících výdaje na bydlení jako vysoké najdeme mezi nezaměstnanými osobami a důchodci, zatímco mezi podnikateli, soukromníky a osobami se svobodným povoláním jsou naopak čteněji zastoupeni ti, kteří považují výdaje na bydlení v poměru k příjmům za přiměřené nebo nízké. Osoby s vyššími příjmy jsou rovněž mnohem častěji liberálnějšího smýšlení než lidé s nízkými příjmy a jsou tudíž i více zastoupeni mezi voliči pravicově orientovaných politických stran.

Zatímco věk respondenta se ukázal být naprosto nevýznamným faktorem z hlediska hodnocení přiměřenosti výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti, v případě vzdělání se již jistě statisticky významné rozdíly projeví. Ukazuje se, že mezi osobami s vysokoškolským vzděláním považuje pravidelné celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům své domácnosti za spíše či velmi nízké nebo přiměřené výrazně vyšší podíl respondentů než mezi osobami s nižším dosaženým vzděláním. Svou roli pochopitelně hraje skutečnost, že domácnosti respondentů s vysokoškolským vzděláním dosahují v průměru vyšších příjmů než domácnosti méně vzdělaných osob. Mezi osobami se základním vzděláním a vyučenými naopak významně vyšší podíl

respondentů ohodnotil celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům své domácnosti jako spíše nebo velmi vysoké. Vliv vzdělání na hodnocení výše celkových výdajů na bydlení přetrvává i při zohlednění právního vztahu k domu/bytu, v němž respondenti žijí (projevuje se tedy i v rámci kategorií vlastníků, nájemníků a družstevníků). Jestliže však vezmeme v úvahu současně vliv právního vztahu k domu/bytu i příjmovou úroveň domácností, pak se již vzdělání jako faktor diferencující respondenty podle jejich odpovědi na otázku hodnotící výši pravidelných celkových výdajů na bydlení k příjmům domácnosti ukazuje jako statisticky nevýznamné.

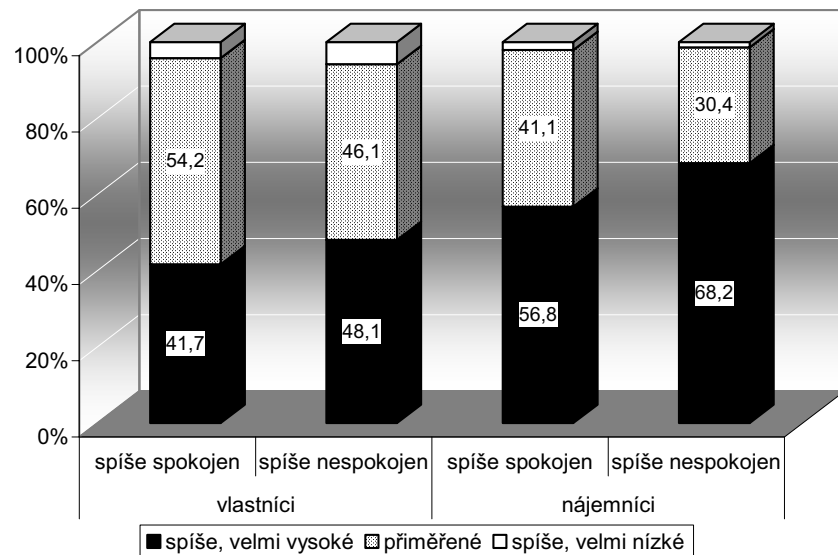
Rodinný stav respondentů se podepisuje i na jejich hodnocení výše celkových výdajů na bydlení. Zatímco v kategorii ženatých/vdaných respondentů(-tek) je vyšší podíl osob, které své výdaje na bydlení hodnotí v poměru k příjmům domácnosti jako přiměřené, za spíše nebo velmi vysoké je považuje významně větší podíl ovdovělých osob a rozvedených respondentů. Lze předpokládat, že v případě těchto domácností dochází k situaci, kdy příjem domácnosti se významně sníží v důsledku odchodu druhého z partnerů, přičemž výdaje na bydlení zůstávají poměrně vysoké, jelikož domácnost z různých důvodů setrvává v původním domě/bytě. Jedním z takových důvodů může být neochota přestěhovat se do méně nákladného bydlení nebo také reálné obtíže spojené s realizací přechodu do nového bydlení (problém najít bydlení odpovídající kvality, ceny, realizovat oficiální výměnu bytu apod.). Zohledníme-li při hodnocení souvislosti mezi názorem na výši výdajů na bydlení a rodinným stavem skutečnost, že ženatí/vdané respondenti(-ky) jsou výrazně častěji situováni mezi vlastníky, vdovci a vdovy mezi nájemníky a osobami s jiným právním důvodem užívání domu/bytu a rozvedení respondenti mezi nájemníky, družstevníky a osobami s jiným právním důvodem užívání domu/bytu, pak již samotný rodinný stav respondenta nemá významný vliv na posouzení výše výdajů na bydlení vzhledem k příjmům respondentovy domácnosti. Obdobně je tomu i v případě rozdílů v názorech na přiměřenost výdajů na bydlení mezi muži a ženami. Na první pohled se zdá, že muži v porovnání se ženami hodnotí celkové výdaje na bydlení mnohem častěji jako přiměřené, zatímco ženy jako spíše či velmi vysoké, avšak vezmeme-li současně v úvahu skutečnost, že muži jsou v datovém souboru více zastoupeni mezi vlastníky, zatímco ženy mezi nájemníky, a že mezi muži je vyšší podíl vysokoškolačů, zatímco mezi ženami naopak vyšší podíl respondentek se základním vzděláním, pak se vliv pohlaví ukazuje již jako nevýznamný.

Zajímavou informací může být rovněž odpověď na otázku, zda osoby, které jsou v průměru celkově více spokojené se svým bydlením, hodnotí také výdaje na bydlení „pozitivněji“ (tj. jako přiměřené nebo spíše nízké, nízké) v porovnání s těmi, kdo jsou se svým současným bydlením celkově spíše nespokojeni. Pochopitelně, že v hodnocení celkové spokojenosti respondentů s bydlením se alespoň částečně promítá i fakt, nakolik je jejich současné bydlení finančně zatěžuje. Na druhou stranu osoby, které jsou po všech ostatních stránkách velmi spokojeny se svým současným bydlením, jsou pravděpodobně více ochotny tolerovat případné vyšší finanční nároky, které klade na jejich rodinný rozpočet a ohodnotit tyto nároky jako přiměřené. Obě proměnné tudíž na sobě nejsou zcela nezávislé, avšak směr závislosti v tomto případě není jednoznačný. Mezi respondenty, kteří jsou se svým bydlením spíše spokojeni⁶, je skutečně výrazně vyšší podíl těch respondentů, kteří považují pravidelné celkové výdaje na bydlení za přiměřené, zatímco mezi respondenty, kteří jsou se svým současným bydlením spíše nespokojeni⁷, je významně vyšší podíl osob hodnotících celkové výdaje na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti jako spíše či velmi vysoké. Jelikož se svým současným bydlením jsou v průměru nejvíce spokojeni vlastníci (viz např. Lux 2002), jejichž pravidelné celkové výdaje na bydlení jsou v průměru nejnižší a příjmy naopak nejvyšší, je třeba ověřit platnost hypotézy o vlivu celkové spokojenosti s bydlením na hodnocení výše celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti pro jednotlivé kategorie právního důvodu užívání domu/bytu. V případě vlastníků je zmíněná závislost na hraně statistické významnosti (hovoříme-li o 95 % hladině významnosti), nicméně se skutečně zdá, že respondenti spíše spokojení se současným bydlením hodnotí i celkové výdaje na bydlení častěji jako přiměřené a méně často jako spíše nebo velmi vysoké v porovnání s těmi vlastníky, kteří jsou se současným bydlením spíše nespokojeni. V plné míře pak tento závěr platí pro kategorii nájemníků. Zjištěné skutečnosti ilustruje graf 18. Potvrzuje se tak hypotéza, že respondenti, kteří jsou se svým současným bydlením spíše spokojeni, hodnotí i výši celkových výdajů na bydlení „pozitivněji“ než ti respondenti, kteří jsou se svým bydlením spíše nespokojeni, a to bez ohledu na výši celkových příjmů své domácnosti a právní formu užívání domu/bytu, v němž žijí.

⁶ Tj. ohodnotili celkovou spokojenost se svým současným bydlením známkou 1 – 5 na desetibodové škále, kde známka 1 znamená velmi spokojen a známka 10 velmi nespokojen.

⁷ Tj. ohodnotili svou celkovou spokojenost se současným bydlením známkami 6 – 10 na desetibodové škále.

Graf 18: Hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti s ohledem na celkovou spokojenost respondenta se současným bydlením a právní formu užívání domu/bytu

Otázka: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako:
(velmi nízké, spíše nízké, přiměřené, spíše vysoké, velmi vysoké).

Zdroj: Postoje k bydlení v ČR 2001. N = 3 272.

Shrnutí: Shrňme-li stručně výše uvedená zjištění, pak lze konstatovat, že silnější vliv na hodnocení výše pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti ze strany respondentů má samotná výše příjmů domácnosti a výdajů na bydlení, potažmo faktorů, které tyto dvě proměnné ovlivňují, než individuální charakteristiky respondenta a jeho domácnosti s výjimkou ekonomického přesvědčení. Důkaz je možné najít v tabulce 4, kde se podle hodnot F – statistiky (sloupec F) nejsilnějším predikátorem odpovědí respondentů na hodnocenou otázku jeví být míra liberalismu nebo naopak paternalismu zastávaná v jejich postojích, dále pak výše celkových čistých příjmů domácnosti, průměrná výše pravidelných celkových měsíčních výdajů na bydlení relativizovaná na m² celkové podlahové plochy domu/bytu, počet obytných místností domu/bytu, v němž respondent žije, míra celkové spokojenosti se současným bydlením a uživatelské postavení respondenta. Ostatní faktory (věk, vzdělání, pohlaví, rodinný stav, typ ekonomické aktivity) se ukázaly být již statisticky nevýznamné.

Tabulka 4: Model vysvětlující variabilitu odpovědí respondentů na otázku hodnotící výši pravidelných celkových výdajů na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti

Test of Between-Subject Effects

Proměnná	Type III Sum of Squares	df	Mean square	F	Hladina významnosti (Sig.)
Corrected model	170,213	31	5,491	10,921	0,000
Intercept	739,616	1	739,616	1471,131	0,000
Ekonomické přesvědčení respondenta (LIB_SOC)	41,419	1	41,419	82,384	0,000
Průměrný celkový čistý měsíční příjem domácnosti (PRIJD_NO)	36,872	1	36,872	73,340	0,000
Měsíční výdaje na bydlení v relativním vyjádření (Q39_REL)	10,766	1	10,766	21,414	0,000
Počet obytných místností v domě/bytě	9,867	1	9,867	19,627	0,000
Celková spokojenost se současným bydlením (SPOKOJEN)	8,459	1	8,459	16,825	0,000
Typ zástavby (ZASTAVBA)	5,881	6	0,980	1,950	0,070
Uživatelské postavení (právní důvod užívání domu/bytu UZIV1)	4,038	3	1,346	2,677	0,046
Typ zástavby * Uživatelské postavení	13,193	17	0,776	1,544	0,072
Error	934,116	1858	0,503		
Total	25019,000	1890			
Corrected Total	1104,329	1889			

Závislá proměnná: Pravidelné celkové výdaje na bydlení se Vám vzhledem k příjmům Vaší domácnosti jeví jako (1- velmi nízké, 2 – spíše nízké, 3 – přiměřené, 4 – spíše vysoké, 5 – velmi vysoké).

$R^2 = 0,154$ (Adjusted $R^2 = 0,140$)

Poznámka: LIB_SOC – spojitá proměnná charakterizující ekonomické přesvědčení respondenta.

PRIJD_NO – průměrný celkový čistý měsíční příjem domácnosti (střední intervalů kategorií, do kterých respondenti zařazovali svou domácnost podle výše celkového čistého měsíčního příjmu).

Q39_REL – průměrná měsíční částka, kterou domácnost vydává na bydlení přepočtená na m² celkové podlahové plochy domu/bytu.

SPOKOJEN – celková spokojenost respondenta s jeho současným bydlením (proměnná nabývá hodnot v rozmezí 1 až 10, kde 1 znamená velmi spokojen a 10 velmi nespokojen).

ZASTAVBA – typ zástavby, v němž se nachází bydliště respondenta (rodinný dům ve městě, činžovní vila s více byty, bytový dům ve starší blokové zástavbě, bytový dům na sídlišti, samostatný dům na venkově, bytový dům na venkově, jiný typ zástavby).

Hodnoty uvedené ve sloupci označeném (Sig.) udávají hladinu významnosti, na které jednotlivé vysvětlující proměnné přispívají k vysvětlení variability závislé proměnné. Jestliže je hodnota uvedena v tomto sloupci nižší než 0,05, předpokládá se, že příslušná proměnná má významný vliv na vysvětlení variability závislé proměnné.

K výpočtu byla použita procedura UNIVARIATE statistického balíčku SPSS.

Zdroj: Postoje k bydlení v ČR 2001.

Respondenti, kteří uvedli, že pravidelné celkové výdaje na bydlení považují vzhledem k příjmům své domácnosti za spíše nebo velmi vysoké, byli rovněž tázáni, jak se tuto situaci jejich domácnost snažila nebo snaží řešit. Připomeňme, že z dosavadních analýz vyplynulo, že jako spíše nebo velmi vysoké v poměru k příjmům domácnosti hodnotili výdaje na bydlení především respondenti z nájemního sektoru bydlení, kteří platí v průměru nejvyšší pravidelné celkové výdaje na bydlení a v porovnání s respondenty z vlastnického sektoru bydlení patří jejich domácnosti spíše mezi příjmově slabší. Zejména se jedná o nájemníky žijící v bytových domech na sídlištích, s menším počtem ekonomicky aktivních členů v domácnosti, nezaměstnané respondenty a všechny typy důchodců. Z hlediska regionálního členění pak o respondenty, kteří žijí v Karlovarském nebo Ostravském kraji, jsou spíše pro aktivní úlohu státu nejen v oblasti bydlení, dosáhli nižšího stupně vzdělání, o respondenty, kteří ztratili partnera v důsledku úmrtí nebo rozvodu a jsou se svým současným bydlením celkově spíše nespokojeni. Jak ukazuje tabulka 5, nejčastějšími způsoby, kterými se domácnosti respondentů snaží řešit situaci, kdy jsou jejich výdaje na bydlení vzhledem k příjmům vysoké, je omezení spotřeby energií, omezení výdajů v jiných oblastech spotřeby než je bydlení, prací přesčas nebo zaměstnáním v dalším pracovním poměru, čerpáním úspor, finanční výpomocí členů rodiny nebo přátel a podáním žádosti o příspěvek na bydlení.

Tabulka 5: Způsoby řešení situace, kdy výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům respondentovy domácnosti spíše vysoké/velmi vysoké

	řádkové četnosti (%)		
	ano	ne	odmít(-a)
omezením spotřeby energií (elektřina, teplo, voda...)	86,8	11,9	1,3
omezením výdajů v jiných oblastech spotřeby než bydlení (jídlo, cestování...)	71,4	27,1	1,5
prací přesčas, zaměstnáním v dalším pracovním poměru	44,8	52,3	2,8
čerpáním úspor	37,6	60,4	2,1
finanční výpomocí členů rodiny nebo přátel	22,5	75,9	1,6
podáním žádosti o příspěvek na bydlení	21,2	77,1	1,6
hledáním levnějšího bydlení	11,4	87,1	1,5
prodejem části majetku	6,2	92,1	1,6
pronajmutím jiných nemovitostí	4,8	93,5	1,7
pronajmutím části bytu/domu a využitím získaných peněz na úhradu bydlení	3,5	94,7	1,8

Otázka: Uvedl(-a) jste, že Vaše výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům Vaší domácnosti spíše vysoké/velmi vysoké. Snaží nebo snažila se Vaše domácnost tuto nepříjemnou situaci řešit ...

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*.

S cílem vytvořit určité vnitřně homogenní a současně na sobě vzájemně nezávislé skupiny respondentů, které problémy s vysokými výdaji na bydlení v relaci k příjmům svých domácností řeší určitým způsobem, byla provedena faktorová analýza. Její výsledky jsou uvedeny v tabulce 6, z níž je patrné, že byly vytvořeny čtyři faktory, které v úhrnu vysvětlují 52 % variability odpovědí na původní sadu otázek. Všechny faktory se dají poměrně dobře interpretovat. První faktor reprezentuje zejména ty respondenty, kteří problém s vysokými výdaji na bydlení řeší především hledáním levnějšího bydlení, podáním žádosti o příspěvek na bydlení nebo finanční výpomocí ze strany členů rodiny či přátel. Pravděpodobně se jedná o respondenty, kteří jsou ve skutečně vážných finančních problémech, o čemž svědčí skutečnost, že zřejmě mají nárok na příspěvek na bydlení, jenž je vyplácen v případě, kdy výše rozhodného příj-

mu domácnosti nepřekročí 1,6 násobek životního minima, jsou nuceni přestěhovat se do méně nákladného bydlení nebo se obrátit s žádostí o pomoc na přátele, rodinu. Při řešení svého problému spoléhají tudíž jednak na externí zdroje (stát – příspěvek na bydlení, rodina, přátelé), případně hledají nové levnější bydlení. Do určité míry jsou též ochotni více pracovat (ať už ve formě přesčasů nebo dalšího pracovního poměru) nebo prodat část svého majetku (v jejich případě se však zřejmě spíše než o nemovitý majetek jedná o spotřební zboží dlouhodobějšího charakteru – např. automobily, elektronika apod.). Druhý faktor reprezentuje respondenty, kteří zřejmě nemají vysoké peněžní příjmy, ale disponují určitým nemovitým majetkem (velký dům/byt, chata, chalupa, jiná nemovitost), který mohou pronajmout a získat tak dodatečné finanční zdroje ke krytí stávajících vysokých výdajů na bydlení. Třetí faktor zastupuje zejména osoby, které sice vnímají výdaje na bydlení v poměru k příjmům své domácnosti jako vysoké, avšak jsou schopni tuto situaci řešit šetrnější spotřebou energií nebo uskrovněním se v jiných oblastech, než je bydlení. Nejsou ještě v tak svízelné situaci, aby potřebovali pomoc z jiných zdrojů, aby museli více pracovat, prodávat část svého majetku atp. Konečně poslední čtvrtý faktor reprezentuje převážně ty respondenty, pro které představuje řešení problému s vysokými výdaji na bydlení čerpání úspor nebo prodej části majetku a současně nejsou ochotni akumulovat dodatečné finanční prostředky zvýšenou pracovní aktivitou.

Tabulka 6: Způsoby řešení problémů s vysokými náklady na bydlení v relaci k příjmům domácnosti – výsledky faktorové analýzy (faktorové zátěže)

	<i>Faktor</i>			
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
omezením spotřeby energií (elektřina, teplo, voda...)	- 0,133	0,001	0,777	- 0,090
omezením výdajů v jiných oblastech spotřeby než bydlení (jídlo, cestování...)	0,141	- 0,018	0,715	0,157
prací přesčas, zaměstnáním v dalším pracovním poměru	0,337	0,189	0,170	- 0,520
čerpáním úspor	0,060	0,052	0,217	0,708
prodejem části majetku	0,333	0,189	- 0,065	0,540
pronajmutím části domu/bytu a využitím získaných peněz na úhradu bydlení	0,022	0,801	- 0,007	0,086
pronajmutím jiných nemovitostí (garáže, chaty, chalupy...)	- 0,022	0,777	- 0,007	- 0,022
hledáním levnějšího bydlení	0,648	- 0,019	- 0,176	- 0,030
finanční výpomocí členů rodiny nebo přátel	0,577	0,006	0,052	0,270
podáním žádosti o příspěvek na bydlení	0,651	- 0,001	0,123	- 0,048

Otázka: Uvedl(-a) jste, že Vaše výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům Vaší domácnosti spíše vysoké/velmi vysoké. Snaží nebo snažila se Vaše domácnost tuto nepříjemnou situaci řešit ...

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001.*

Nabízí se otázka, proč někteří respondenti řeší problémy s vysokými výdaji na bydlení určitým způsobem a další volí jinou cestu, čím se od sebe uvedené čtyři skupiny vzájemně liší, jaké charakteristiky hrají významnou roli. K jejímu zodpovězení byla využita metoda lineární regresní analýzy, byla vypočtena sada čtyř lineárních regresních rovnic, kdy každá rovnice popisovala závislost mezi neměnnou množinou vysvětlujících proměnných a závislou proměnnou reprezentovanou určitým faktorem. Z tabulky 7 je patrné, že respondenty, kteří při řešení problému vysokých výdajů na bydlení volí cestu hledání levnějšího bydlení, pomoci přátel nebo rodinných přísluš-

níků nebo podání žádosti o příspěvek na bydlení (faktor 1), najdeme častěji mezi nájemníky a osobami s jiným právním důvodem užívání domu/bytu a mezi obyvateli bytových domů na sídlištích. Spíše než muži tento způsob řešení uváděly ženy a respondenti s vyššími celkovými výdaji na bydlení na m² celkové podlahové plochy domu/bytu. Dále lze konstatovat, že čím menší je spokojenost respondenta se současným bydlením, tím více se v situaci, kdy výdaje na bydlení v poměru k příjmům domácnosti hodnotí jako vysoké, přiklání k výše uvedenému řešení. Rovněž platí, že respondenti z větších obcí se k takovému způsobu řešení problému s vysokými výdaji na bydlení uchylují v menší míře, než respondenti z obcí s menším počtem obyvatel.

Pronájemem obývané nebo jiné nemovitosti (faktor 2) řeší problém s vysokými výdaji na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti v porovnání s kategorií vlastníků v menší míře nájemníci a osoby s jiným právním důvodem užívání domu/bytu. Ve srovnání s kategorií ženatých/vdaných respondentů tento způsob častěji uváděli svobodní lidé žijící v obcích s větším počtem obyvatel nebo ve větších městech.

Třetí výše zmiňovaný způsob řešení problému s vysokými výdaji na bydlení vzhledem k příjmům domácnosti, tj. omezování spotřeby v jiných oblastech než je bydlení a/nebo omezování spotřeby energií (faktor 3), je méně typický pro družstevníky a osoby s jiným právním důvodem užívání domu/bytu v porovnání s kategorií vlastníků, naopak častěji než majitelé rodinných domů ve městech se k němu přiklání obyvatelé samostatných domů na venkově a méně často svobodní respondenti v porovnání s těmi, kteří žijí v manželském svazku. Čím liberálnější je ekonomické smýšlení respondenta a čím vyšší je příjem jeho domácnosti, tím méně se uchyluje k tomuto způsobu řešení problému s vysokými výdaji na bydlení a naopak.

Prací přesčas, hledáním dalšího zaměstnání, čerpáním úspor nebo prodejem části majetku (faktor 4) se v situaci, kdy výdaje na bydlení jsou vzhledem k příjmům domácnosti vysoké, snaží řešit více obyvatelé samostatných domů na venkově a obyvatelé jiného typu zástavby v porovnání s obyvateli rodinných domů ve městech. Tento způsob řešení nepříznivé finanční situace volí častěji také ovdovělí respondenti v porovnání se ženatými/vdanými a naopak méně často osoby s liberálnějšími ekonomickými postoji a vyššími příjmy.

Tabulka 7: Charakteristiky respondentů podle způsobu řešení situace, kdy jsou jejich náklady na bydlení v poměru k příjmům domácnosti vysoké – výsledky regresních modelů

Vysvětlující proměnné:	Faktor (závislá proměnná)			
	1	2	3	4
Uživatelské postavení				
družstevník	-	-	-0,108*	-
nájemce	0,100*	-0,109*	-	-
ostatní	0,182**	-0,082*	-0,136**	-
Typ zástavby				
činžovní vila s více byty	-	-	-	-
bytový dům ve starší blokové zástavbě	-	-	-	-
bytový dům na sídlišti	0,114*	-	-	-
samostatný dům na venkově	-	-	0,091*	0,100*
bytový dům na venkově	-	-	-	-
jiný typ zástavby	-	-	-	0,091*
Rodinný stav				
vdovec, vdova	-	-	-	0,092*
rozvedený	-	-	-	-
svobodný	-	0,081*	-0,079*	-
Pohlaví	-0,079*	-	-	-
Ekonomické přesvědčení	-	-	-0,069*	-0,081*
Relativní výše výdajů na bydlení	0,071*	-	-	-
Příjem domácnosti	-	-	-0,119*	-0,166**
Spokojenost s bydlením	0,167**	-	-	-
Velikost obce	-0,099*	0,104*	-	-
Počet obytných místností	-	-	-	-

Poznámka: proměnné *Uživatelské postavení*, *Typ zástavby* a *Rodinný stav* vstoupily do regrese jako duální proměnné (nabývající dvou hodnot 0 nebo 1 v závislosti na tom, zda sledovaný jev nastal či nikoliv), referenční kategorií byla v případě *Uživatelského postavení* kategorie vlastníků, v případě *Typu zástavby* kategorie rodinný dům (i řadový) ve městě a v případě *Rodinného stavu* kategorie ženatých/vdaná. *Ekonomické přesvědčení* je nominální spojitá proměnná – čím vyšší hodnota proměnné, tím liberálnější postoje respondent zastává. *Relativní výše výdajů na bydlení*

ní je výše pravidelných celkových měsíčních výdajů na bydlení přepočtená na m² celkové podlahové plochy domu/bytu. *Příjem domácnosti* je ordinální proměnná reprezentující 11 kategorií celkových čistých příjmů domácnosti. *Spokojenost s bydlením* je nominální spojitá proměnná nabývající hodnot v rozmezí 1 až 10 charakterizující míru spokojenosti respondenta se svým současným bydlením (1 – velmi spokojen, 10 – velmi nespokojen). *Velikost obce* je ordinální proměnná reprezentující 8 velikostních kategorií obcí (podle počtu obyvatel), *Počet obytných místností* je spojitá nominální proměnná udávající počet obytných místností v domě/bytě.

V tabulce jsou z důvodu větší přehlednosti uvedeny pouze hodnoty standardizovaných regresních koeficientů (Beta) významných na 95 % a vyšší hladině významnosti.

Zdroj: *Postoje k bydlení v ČR 2001*.

Shrnutí: *Dvěma nejčastěji uváděnými způsoby, kterými se lidé snaží řešit problém s vysokými výdaji na bydlení, jsou omezení spotřeby energií a omezení výdajů v jiných oblastech, než je bydlení. Ve větší míře je volí nízkopříjmové domácnosti žijící v samostatných rodinných domech na venkově.*

4.3 Postoje nájemníků k výši výdajů na nájemné

V další části textu se zaměříme na postoje nájemníků, družstevníků a osob s jiným právním důvodem užívání bytu (podnájemníci, osoby ubytované v penzionech, azylových domech, ubytovnách atd.). Konkrétně se budeme zabývat otázkou, jak hodnotí výši výdajů na čisté nájemné v poměru k výši příjmů jejich domácnosti s ohledem na kvalitu a polohu jejich bytu. Z celkového počtu respondentů uvedených tří kategorií právního důvodu užívání domu/bytu jich 1,1 % uvedlo, že pravidelné výdaje na čisté nájemné považují vzhledem k příjmům své domácnosti za velmi nízké, 2,8 % respondentů je považuje za spíše nízké. Jako průměrné vzhledem k výši příjmů domácnosti ohodnotilo výdaje na čisté nájemné 43,1 % osob, 33,9 % dotázaných je považuje za spíše vysoké a 11,3 % za velmi vysoké. Necelých 8 % respondentů na otázku neodpovědělo. Podobně jako při hodnocení celkových pravidelných výdajů na bydlení i v tomto případě platí, že respondenti, kteří uvedli, že pravidelné výdaje na čisté nájemné se jim vzhledem k příjmům domácnosti jeví jako velmi nebo spíše nízké, v průměru skutečně vykazují nejnižší relativní⁸ výdaje na čisté nájemné, zatímco res-

pondenti, kteří ohodnotili výdaje na čisté nájemné v poměru k příjmům své domácnosti jako velmi vysoké, v průměru dosahují i nejvyšších relativních výdajů na čisté nájemné. Statisticky významně se neliší pouze průměrné relativní výdaje na čisté nájemné těch respondentů, kteří je považují za velmi či spíše nízké, od průměrných relativních výdajů na čisté nájemné respondentů, kteří je označili za průměrné. Závislost mezi výší celkových čistých příjmů domácností respondentů a tím, jak hodnotí výši výdajů na čisté nájemné, již není tak jednoznačná. Mnohem zajímavější zjištění přináší porovnání odpovědí respondentů na otázku, jak se jim jeví pravidelné výdaje na čisté nájemné vzhledem k příjmům jejich domácnosti podle právního důvodu užívání bytu. Pro účely této a následujících analýz byly vzhledem k nízkému počtu odpovědí sloučeny kategorie „velmi nízké“ a „spíše nízké“ do jediné kategorie „velmi či spíše nízké“ výdaje na čisté nájemné vzhledem k příjmům domácnosti.

Porovnáme-li strukturu odpovědí respondentů podle právního vztahu k bytu, pak zjistíme (viz graf 19), že mezi nájemníky v bytech se soukromým majitelem a nájemníky ve služebních bytech nebo domech s pečovatelskou službou (DPS) výrazně vyšší podíl respondentů hodnotí pravidelné výdaje na čisté nájemné jako velmi či spíše nízké a nebo průměrné, v porovnání s ostatními respondenty. Naopak nájemníci v obecních bytech, podnájemníci, osoby ubytované v penzionech, ubytovnách a osoby s jiným právním důvodem užívání bytu označovali mnohem častěji výdaje na čisté nájemné za velmi či spíše vysoké. Pomineme-li osoby žijící v domech s pečovatelskou službou, které představují specifickou kategorii nájemníků a v datovém souboru bylo jejich zastoupení nízké, nabízí se hypotéza, zda nájemníci v bytech soukromých pronajímatelů nejsou lépe informováni o skutečné výši nákladů spojených s údržbou a správou bytového fondu a jsou proto ochotni tolerovat vyšší zatížení výdaji na čisté nájemné (a větší část z nich je proto označuje jako velmi, spíše nízké nebo průměrné).

⁸ Přepočtené na m² celkové podlahové plochy bytu.